MÜHENDİSLİK ETİĞİ VE GÜÇLENDİRME

Nahit KUMBASAR (*)

ÖZET

Ülkemizin karşılaştığı son iki büyük depremden sonra, bilim adamlarının ve mühendislerin davranışları ile ilgili etik sorunlar daha belirgin biçimde göze çarpar duruma gelmiştir. Bu yazıda, sözkonusu kurallar üzerinde durulmakta ve bazı davranış biçimleri bu açıdan değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

GİRİŞ

Toplumu derinden sarsan, savaş, kıtlık vb. durumlarda, törel değerlerin geri planda kaldığı, en azından toplumun daha fazla sayıda üyeleri tarafından gözardı edildiği bilinmektedir. Bugün ülkemizde aynı durumla karşılaştığımızı, genel olarak ahlak kurallarının azımsanamayacak sayıda kimselerce hiçe sayıldığını görüyoruz. Bu durumun nedenleri üzerinde değişik görüşler ileri sürülebilirse de nedenler konumuzun dışında tutulabilir.

Etik, sözlük anlamı ile ahlak felsefesi (aktörebilim ya da törebilim), olduğuna göre etik sorunların ahlaki sorunlar olarak görülebileceği gibi TMMOB nin II Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı Karar Taslakları'nda adlandırıldığı şekli ile 'Mesleki Davranış İlkeleri' olarak da görülebileceği anlaşılmaktadır.

"Mühendislik etiği", meslek odalarımız ve öğretim kurumlarımızca düzenlenen toplantılarda ele alınmakta, irdelenmektedir. Yukarıda sözü edilen TMMOB Kurultayında bu konunun öğretim planlarına alınıp yüksek öğretim kurumlarınca ders olarak okutulması istenmiştir. Batı ülkelerinde bu tür derslerin bulunduğu da bilinmektedir. Ayrıca, Science and Engineering Ethics dergisi de 1995 yılından beri yayınlanmaktadır.

Mesleklerle ilgili etik kuralların önemli bir bölümü genel ahlak kuralları içinde veya sadece iyi insan olma koşulları içinde çözümlenebilecek sorunlarla ilişkilidir. Özellikle deprem nedeni ile daha çok göze batan bilim ve mühendislik etiğine aykırı olay ve davranışların hemen hemen tümü genel ahlak kuralları açısından da eleştirilecek karakterdedirler.

MÜHENDİSLİK ETİĞİ

Yukarıda sözü edilen "Mesleki Davranış İlkeleri", ASCE'in 'Code of Ethics' adı ile verdiği kurallarla büyük ölçüde uyumludur. Bu nedenle ülkemiz için bir etik kurallar taslağı olarak düşünülebilir. Mesleğimizle ilgili olay ve davranışları değerlendirirken, kişisel değer yargılarına dayanmak yerine, bu kurallardan hareket etmek daha uygun gözükmektedir.

Topluma Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve mimarlar,

1. Mesleki bilgi, beceri ve deneyimlerini, toplumun ortak çıkarları; evrensel insani kazanımların ve kültürel mirasın korunması ve insan refahının gelişimi için kullanırlar. Toplumun sağlığı, güvenliği ve refahı için duymuş oldukları sorumluluk her zaman kendi kişisel çıkarlarının, meslektaşlarının çıkarlarının ya da mimar ve mühendisler topluluğunun çıkarlarının üstünde yer alır.
2. Kendilerinden istenen işin toplum ve çevre için ciddi bir tehlike yaratacağı sonucuna varırlarsa ve bu konudaki mesleki yargıları işveren ya da müşteri tarafından dikkate alınmıyorsa, görüşlerini işverene ya da müşterilerine yazılı olarak bildirirler; sonuç alamamaları durumunda meslek örgütlerini ve gerektiğinde yetkili makamları ve kamuoyunu bilgilendirirler.
3. Toplumun ilgi alanı içinde bulunan teknik konulardaki görüşlerini, raporlarını, konuyu yerinde ve tam anlamıyla araştırmış, incelemiş ve yeterli bir bilgi ve verilerle donanmış olarak, ticari ve kişisel kaygıları bir yana bırakarak, doğru, tam ve nesnel bir biçimde açıklarlar.
4. İş yerlerinde işçi sağlığını korumak ve iş güvenliğini sağlamak için gerekli önlemleri alırlar, iş yerlerinde çalışanları bu konularda bilgilendirirler.
5. İşverenleri, müşterileri, meslektaşları da dahil olmak üzere, toplumdaki herkese adil, dürüst ve iyi niyetle davranırlar.
6. Ülkenin teknoloji ve mühendislik yeteneğinin yükselmesi için, teknolojinin, teknolojinin uygun kullanımının ve potansiyel sonuçlarının toplum tarafından anlaşılması için çaba gösterirler.

(*) Prof. Dr., İTÜ, İnşaat Fakültesi, İstanbul

Doğaya ve Çevreye Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve mimarlar, doğayı ve çevreyi korumayı, onlara zarar vermemeyi, uygulamalarının doğayla uyumlu olmasını sağlamayı mesleki sorumluluklarının ayrılmaz parçası olarak görürler, doğal kaynakların ve enerjinin tasarrufuna özel önem verirler.

İşverene ve Müşteriye Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve mimarlar,

1. İşveren/müşteriyle teknik konulardaki mesleki alışverişlerinde her zaman güvenilir bir iş gören ya da vekil ya da danışman olarak ve işveren/müşterinin çıkarları için, toplumun refah ve sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atmaksızın, mesleki beceri ve deneyimlerini sonuna kadar kullanarak, uygun ve düzgün bir iş düzeyi ile çalışırlar.
2. İşverenleri ya da müşterileriyle olan iş ilişkilerini etkileyecek şekilde doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir armağan, para ya da hizmet ya da iş teklifi kabul etmezler; başkalarına teklif etmezler, mesleki ilişkilerini geliştirmek amacıyla siyasal amaçlı bağış yapmazlar.
3. İşverenin/müşterinin ticari ve teknolojik sırlarını izin almadan başkalarına açıklamazlar, kişisel çıkarları için kullanmazlar.

Mesleğe ve Meslektaşa Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve mimarlar,

1. Mesleki etkinliklerini, tüm meslektaşlarının güvenini kazanacak bir biçimde ve mesleğin saygınlığına azami özen göstererek sürdürürler.
2. Tüm meslektaşlarına saygıyla yaklaşırlar; meslektaşlarıyla haksız rekabet içinde olmazlar ve astlarının gelişimi için özel çaba harcarlar, onlara yardımcı olurlar, telif haklarına ve özgün çalışmalara saygı gösterirler, çalışmalara katkıları ve katkıda bulunanları belirtirler.
3. Yalnızca yeterli oldukları alanlarda mesleki hizmet verirler; hizmetlerini etkileyebilecek diğer uzmanlık alanlarındaki yetkililerin görüşlerine başvururlar, disiplinler arası ortak çalışmayı özendirirler.
4. Mesleki görev, yetki ve sorumluluklarını, sadece zorunlu durumlarda ve ehil olan meslektaşlarına devrederler.
5. İşlerini yalnızca kendilerine tanınmış mesleki görev, yetki ve sorumluluk çerçevesinde yaparlar, yalnızca resmi olarak hak kazanmış oldukları sıfat ve unvanları kullanırlar.
6. Bu mesleki davranış ilkelerine aykırı davrananlara yardımcı olmazlar, onların etkinliklerinin içinde yer almazlar, onları uyarırlar, bu konuda meslek örgütleriyle işbirliği yaparlar; bu ilkelere uygun davrananları bütün güçleriyle desteklerler.
7. Meslek örgütlerinin etkinliklerine aktif olarak katılmaya çaba gösterirler, onları desteklerler, mesleğin gelişmesine katkıda bulunurlar.

Kendilerine Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1. Mesleki bilgilerini güncelleştirirler, kültürlerini ve mesleki yeterliliklerini geliştirirler.
2. Mesleki etkinliklerine ilişkin olarak meslektaşlarının dürüst ve nesnel eleştirilerini dikkate alırlar, gerektiğinde kendileri de eleştirmekten kaçınmazlar.
3. Birlikte çalıştığı insanları anlamaya, çok kültürlü çalışma ortamlarına uyum sağlamaya çalışırlar.

Diploması olan her mühendis, uzmanlık alanına ve yeterliliğine bakılmaksızın, yasal olarak yetkili kılınmıştır. Batı ülkelerinde uygulanan yeterliliğe dayalı ayırım için, çaba harcandığı bilinmekle birlikte, alınmış bir sonuç yoktur.

GÖZLEM VE DEĞERLENDİRMELER

Adapazarı ve Düzce depremlerinin yarattığı korku ve endişe ile gereksinim duyulan depreme dayanıklılık değerlendirmesi ve güçlendirme çalışmalarında, ortaya çıkan proje ve uygulamaların, ülkemizin mühendislik düzeyi ile uyumlu olduğu söylenemez. Bu uygulamalar arasında, binanın dayanım düzeyini yükseltmeyenler yanında, daha kötü duruma getirenlere de rastlanmıştır. Toplumda 'Büyük İstanbul Depremi' olarak bilinen deprem düşüncesinin artırdığı bu endişelerle, halkın benzer değerlendirme istekleri sürmektedir.

Bu uygulamalardan, amacına ulaşmayan ya da gereksiz harcamalarla sonuçlanan yanlışlıklar, çoğunlukla meslektaşlarımızın, "(mühendisler) yalnızca yeterli oldukları alanlarda mesleki hizmet verirler" ilkesine aykırı davranmalarından kaynaklanmaktadır. Bunların bir bölümünde, mühendis "yeterli" olmasa da iş, kazanç olanağını kaçırmama amacı ile yapılmış, "ticari ve kişisel kaygıları bir yana bırakarak doğru, tam ve nesnel biçimde" rapor veya proje üretme ilkesine uyulmamıştır. Belki bir bölümü de "yeterli" olmadığının bilincinde olmama sonucu ortaya çıkmıştır.

Dayanımı belirlenecek olan bir binada, Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik'te verilen R katsayısının değeri 4 ya da 8 gibi çok farklı iki değerden biri herhalde olmamalıdır. Arada bir değeri takdir etmek üzere mühendis, mesleki bilgi ve deneyimlerini kullanmalı, yetkisinin gereği olan sorumluluğu alabilmelidir. Uygulamaların bir bölümünde, yapıda, sözü edilen yönetmeliğe göre, minimum kolon

boyutu gibi tek bir eksik bile olsa, yapı en düşük kategoride değerlendirilmiş, "mesleki beceri ve deneyimlerini, sonuna kadar kullanarak" çalışma ilkesine uyulmamıştır.

Toplumsal sorunların, çoğunlukla, yalnızca yasal düzenlemelerle çözümlenemeyeceği, eğitim, toplumsal örgütlenme, aile yapısı ve ekonomide düzelme gibi sabır ve zaman isteyen çareler gerektirdiği bilinmektedir. Ancak bu noktada, yani mühendisin yalnızca yeterli olduğu alanda hizmet vermesinde en önemli eksiklerimizden biri yasal bir düzenlemedir. Diploması olan her mühendis, uzmanlık alanına ve yeterliliğine bakılmaksızın, yasal olarak yetkili kılınmıştır. Batı ülkelerinde uygulanan yeterliliğe dayalı ayırım için, çaba harcandığı bilinmekle birlikte, alınmış bir sonuç yoktur.

Bilim adamlarının da bu çerçevede iyi bir sınav verdikleri söylenemez. Kamuoyunu bilgilendirirken, konunun kendi alanları olup olmadığına bakmaksızın, yani yeterli olmadıkları alanlarda da açıklamalar yapmaları, örneğin alanı jeoloji olanların taşıyıcı sistem konusunda, ya da tersine, alanı inşaat mühendisliği olanların, yerkabuğu kırıklarını tektonik açıdan değerlendirmede çoğunlukla eksik, bazen yanlış bilgiler vermeleri de "yeterli" oldukları alan"ın dışına çıkmalarından kaynaklanıyor. Oysa bilimsellik, "bu konuda yeterli bilgim yok, çünkü benim alanım değil" diyebilmeyi gerektirir.

Uzmanlık alanları içinde görüş belirten bilim adamlarının da, aynı bir konuda çelişen görüşler belirtmeleri, toplumda güvenin azalmasına yol açmıştır. Bunda, varsayımlara dayalı, henüz kesinleşmemiş bilgilerin, kesin bilimsel sonuçlar gibi sunulması rol oynamıştır. Bazı durumlarda, konuşmacının, ille çarpıcı sözler söyleme isteği, bazı düşüncelerin abartılarak açıklanmasına yol açmış olabilir. Ama daha da kötüsü, konuyu en iyi bilen uzman gibi görünüp gündemde kalma ve bundan maddi çıkar sağlama isteği olarak yorumlanan davranışlar olmasıdır.

SONUÇLAR

Yapılarımızın depreme dayanıklılığının belirlenmesi ve güçlendirme işlemlerinde, etik açıdan yanlış olan bazı örnekler, aslında genel ahlak kuralları açısından da yanlıştır. Belki üzerinde durulması gereken nokta, toplumun genelde bu ahlak kurallarını ne kadar önemsediğidir.

Mühendislik etiği için TMMOB ve diğer meslek örgütlerinin çabaları kuşkusuz yerindedir. Ancak, mühendisleri yetiştiren öğretim üyelerinin de öğrencilerine iyi örnek olmaları, bunu yalnız sözle, telkinle değil, davranışları ile ortaya koymaları gerekir.

KAYNAKLAR

TMMOB. II Mühendislik ve Mimarlık Kurultayı. Karar Taslakları (2001): Mesleki Yeterlilik-Mesleki Yetkinlik-Mesleki Davranış İlkeleri.

The American Society of Civil Engineers: Code of Ethics.